

FAN, TA'LIM VA AMALIYOT INTEGRATSIYASI

ISSN: 2181-1776(E) | SJIF 2023: 6.907

G'oziyev Xurshid
Niyatqobilovich

*Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti Psixologiya va
ijtimoiy munosabatlar fakulteti 1-bosqich magistranti*

OILADAGI NOSOG'LOM MUHITNI BOLA PSIXOLOGIYASIGA TA'SIRI

Annotatsiya: Mazkur maqolada bizni hozirgi jamiyatdagi nosog'lom oila turlari va ularni yuzaga kelish sabablari nosog'lom oilalarda tarbiya topayotgan bolalarni kelajagi, farzandlarning jismonan va ruhan sog'lom voyaga yetishlari, bunday oilalarda tarbiya topayotgan bolalarda salbiy xulq-atvorni shakllanishi va uni olidini olish bo'yicha fikr bildirilgan.

Tayanch so'zlar: psixika, intellektual salohiyat, aqliy taraqqiyot, nosog'lom oila, ichkilikbozlik, jinoiy xulq-atvor, zo'ravonlik, o'z-o'zini anglash, turmush tarzi, salbiy o'zgarishlar, hamkor tarbiya, etnopsixika, psixoprofilaktika.

Oxirgi yillarda voyaga yetmaganlar tomonidan turli xildagi jinoyatlar, o'z joniga qasd va suiqasd qilish va erta tug'ruq holatlari sodir etilishi ko'payganligini ko'rishimiz mumkin. Ijtimoiy jihatdan xavfli ahvolda bo'lgan oila shaxsning ma'naviy shakllanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Bunday oilalardagi salbiy jarayonlar nafaqat oilada tarbiyalanayotgan voyaga yetmaganlarga, balki jamiyat uchun o'z ta'sirini o'tkazmasdan qolmaydi. Bu borada huquqshunos professorlar Z.Zaripov va I.Ismailovlar shunday deydi: "Oila shaxsning ma'naviy shakllanishida cheksiz, hatto noyob, hech bir boshqa muhitda bo'lmagan imkoniyatlarga egadir". Darhaqiqat, oiladagi nosog'lom ijtimoiy-ruhiy muhit sabablarini o'rganish borasida turli davrlardan boshlab har xil soha mutaxassislari tomonidan qator tadqiqotlar olib borilgan. Bu muammoga bag'ishlangan ilmiy izlanishlar esa, asosan har bir millat mentaliteti, o'sha jamiyatda ustuvor bo'lgan oilaviy qadriyatlar, urf-odatlar va marosimlar doirasida turli tadqiqotlarning predmeti bo'lib kelgan. Zero, oilada

tarbiyalanayotgan farzandlarning jismonan va ruhan sog‘lom voyaga yetishlarida bevosita oila a‘zolari o‘rtasidagi sog‘lom ijtimoiy munosabatlarning xarakteriga bog‘liq.

Ta’kidlash joizki, oilaning shaxs ma’naviy shakllanishidagi kriminologik ahamiyati shundaki, inson shaxsining poydevori shu joyda quriladi. Inson o‘zini o‘rab olgan dunyo haqidagi dastlabki bilimni, axloq normalari haqidagi dastlabki tasavvurni, birinchi tarbiyaviy saboqni oilada oladi, shaxs sifatida esa dastlabki qadamni oilada qo‘yadi. Shuning uchun inson tarbiyasi u tug‘ilgan kundan boshlanmog‘i lozim. Chunki oila bolaga muayyan g‘oyaviy-siyosiy qarashlar asoslarini singdiradi, bola oilada axloq normalarini bilib oladi va ularni o‘zlashtiradi, undagi dastlabki ko‘nikmalar va xulq-atvor namunalari oilada shakllanadi hamda bolaning xarakterini, tabiati va dunyoqarashini belgilaydigan ma’naviy mezon va qarashlar – yaxshilik va ezgulik, oliyanoblik va mehr-oqibat, or-nomus va andisha kabi muqaddas tushunchalarning poydevori oila sharoitida qaror topishi tabiiydir. Zero, hech kim onadan jinoyatchi bo‘lib tug‘ilmaydi. Jinoyatchilik nomaqbul ijtimoiy-iqtisodiy, ma’naviy-axloqiy muhitdagina ildiz otishi mumkin.

Ota-onalarning birini yo‘qotish o‘spiringa ko‘proq aziyat yetkazish mumkin. ko‘plab o‘spirinlar oilaning buzilishida mas’uliyat his etadilar. Er-xotinning ajrimlari har xil salbiy ta’sir ko‘rsatib ularda haqiqiy qo‘rquvni tasavvur qilib bo‘lmaydigan azobni ham shakllantiradi.

Bu kabi salbiy holatlarni oldini olishda:

-oilaviy janjallar oqibatida yuzaga kelgan er-xotin, aka-uka, opa- singil, ota-ona va farzand, qaynona va kelin, qo‘ni-qo‘shnilar o‘rtasidagi buzilgan munosabatlarni tiklash choralarini ko‘rish;

-har bir aniqlangan oila-turmush doirasidagi janjallar bo‘yicha qonuniy choralar ko‘rilishini ta’minlash;

-oilaviy janjallar sabablarini aniqlash va ularni bartaraf etish bo‘yicha zarur chora-tadbirlarni amalga oshirish voyaga yetmaganlar o‘rtasida turli xildagi salbiy holatlarni oldini olishda yordam beradi.

Shunday ekan, tarbiyaning asosiy o‘zagiga oilada poydevor qo‘yiladi va bu tarbiya uning butun umri davomida berilgan boshqa ta’lim tarbiyaga o‘z ta’sirini o‘tkazadi. Darhaqiqat, oiladagi muhit shaxsning shakllanishida o‘zining ijobiy yoki salbiy ta’sirini ko‘rsatadi. Buni ortiqcha izohlashga hojat yo‘q. Chunki hayotning sinovlari buni yaqqol ko‘rsatib turibdi. Oiladagi nosog‘lom ijtimoiy-ruhiy muhit nafaqat oilada tarbiyalanayotgan farzandlarning, balki oila a‘zolarining axloqqa zid xatti-harakatlar sodir etishiga va ular o‘rtasida vujudga keladigan ijtimoiy munosabatlar jarayoniga ta’sir etadi. Statistik ma’lumotlarga ko‘ra, qonunbuzarlik sodir qilgan voyaga yetmaganlarning 42–45 foizi ota-onasi ichkilikbozlikka berilgan, muntazam ravishda janjal va nizolar kelib chiqadigan nosog‘lom oilalarda yashaydi. Shuningdek, o‘tkazilgan ayrim tadqiqotlarda qayd etilishicha, “Ota-onalar tomonidan zulm ko‘rsatilgan bolalar va o‘smirlar” dasturi asosida ishlayotgan bir guruh amerikalik psixiatrlar tomonidan 76 ta zolim ota-onalar shaxsi o‘rganilib chiqilganda ularning faqat 7 foizi ruhiy sog‘lom bo‘lib qolganlari, ya’ni 25 foizi ichkilikbozlar, 68 foizi esa jamiyatga zid turmush tarzi yurituvchi shaxslar ekanligi aniqlangan.

Hayot tajribasi va kuzatishlar shuni ko'rsatadiki, nafaqat oilada sodir etiladigan har qanday g'ayriijtimoiy salbiy oqibatlar, balki har qanday jinoyatlar sodir etilishida oiladagi muhitning ta'siri katta bo'ladi. Ayniqsa, ota-onaning salbiy ma'naviy axloqi oila muhiti va farzandlar tarbiyasiga ta'sir ko'rsatadi. Ta'kidlash joizki, ijtimoiy shart-sharoitning jinoiy xulq-atvor bilan aloqasi murakkab xususiyat kasb etadi. Ba'zi hollarda bunday xulq-atvor jinoyatning sodir etilishiga olib keladi. Bunday nosog'lom oilalardagi muhitning ta'siri u yerda o'sib kelayotgan voyaga yetmaganlar tarbiyasiga tahdid soluvchi xavf desak mubolag'a bo'lmas.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Fuqarolik va oila huquqi: Ma'ruzalar kursi / J.T. Xolmo'minov, S.N. Normatov, N.A. Qo'ldoshev. – T., 2008. – B.481.
2. Kadirova A.T. O'smirlarda oilaviy nizolar to'g'risida ijtimoiy tasavvurlarning shakllanishi: Psix. fan. nomz. ... dis.–T., 2007. – B. 20.
3. Zaripov Z., Ismailov I. Kriminologiya: Darslik. –T., 1996. – B. 141
4. Kriminologiya: Darslik. –T.,1996. – B.140; Ismailov I. Jinoyatchilikda uyushganlik: nazariya va amaliyot. –T. 2005. – B. 97.
5. Oila ma'naviyati: O'quv qo'llanma / O.B. Ota-Mirzayev., M.X. G'aniyeva., N. Latipova. va boshq. –T., 2007. – B. 9.